ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 12 Issue 5, October 2020

DOI Number: 10.9737/hist.2020.941

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 18.06.2020 Kabul Tarihi: 30.08.2020

Atıf Künyesi: Uğur Üçüncü, "The New York Times'a Göre Urfa'nın İşgali ve Kurtuluşu", *History Studies*, 12/5, Ekim 2020, s. 2761-2770.

*The New York Times'a Göre Urfa'nın İşgali ve Kurtuluşu**

The Occupation and Liberation of Urfa in the New York Times

Prof. Dr. Uğur Üçüncü

ORCID No: 0000-0002-5282-8868

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Öz

Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine göre Urfa şehri 24 Mart 1919'da işgal edildi. 11 Nisan 1920'de ise Fransızlar Urfa'dan çekilmek zorunda kaldılar. Böylece Urfa, işgalden kurtulmuş oldu. Urfa'nın işgali ve kurtuluşu süreci yurt dışında da ilgiyle takip edildi. Amerika Birleşik Devletleri bunlardan biri idi. O yıllarda ABD Türk Milli Mücadelesi için oldukça önemli bir devlettir. Her şeyden önce ABD'nin Türk Milli Mücadelesine bakışının, Türkiye'nin pek çok toprağını işgal eden İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan'a göre daha tarafsız bir devlet olduğu düşünülmektedir. O süreçte tarihi tecrübesi ve tirajıyla dikkat çeken *The New York Times*, ABD'nin en etkili gazetelerinden biri idi. Gazete, Urfa'nın işgali ve Fransızlardan kurtuluşuna dair süreci Amerikan kamuoyuna, haber ve makaleleri ile taşımıştır.

Bu çalışmada *The New York Times* gazetesindeki haberler, yorumlar ve makaleler kullanılarak Urfa'nın işgali ve kurtuluşu sürecinin ortaya konması amaçlanmıştır. Böylece o yıllarda ABD'nin en önemli gazetelerinden birinin Urfa Milli Mücadelesine bakışı izlenebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Urfa, Milli Mücadele, İngiltere, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri.

Abstract

According to Article 7 of the Mondros Armistice, the city of Urfa was occupied on 24 March 1919. The French had to withdrawal from Urfa on April 11, 1920. Thus Urfa liberated from the occupation. The occupation and liberation process of Urfa was followed with interest in abroad. The United States was one of them. The United States was a very important state for the Turkish National Struggle in those years. First of all, it was thought that the point of view of the US to the Turkish National Struggle was more neutral nation than Britain, France, Italy and Greece which they occupied most of Turkey's lands. *The New York Times*, attracting attention with its circulation and historical experience was one of the most

* Bu çalışma 2018'de "III. Uluslararası Osmanlı Sancağından Cumhuriyet Kentine Urfa Tarihi Sempozyumunda sözlü olarak sunulmuş tebliğin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

influential newspapers in the United States. It carried the process of the Urfa's occupation and liberation from the French on the American public opinion with news and articles.

In this study, it was aimed to reveal the process of the Urfa's occupation and liberation, using the news, reviews and articles in *The New York Times*. Thus, in those years one of the most important newspapers in the United States, will be evaluated the approach of the Urfa National Struggle.

Keywords: Urfa, the National Struggle, Britain, France, The United States.

Giriş

İngilizler ve Fransızlar Ortadoğu ve Mezopotamya'daki rekabetlerini sona erdirmek amacıyla Şubat 1916'da Sykes Picot Antlaşmasını imzalamışlardır.¹ Antlaşmaya göre Urfa ve çevresi İngiliz hâkimiyetinde görülmektedir. Bu durum tartışma yaratmıştır. Çünkü 1920'den önce Batı'da Suriye sınırı farklı şekilde değerlendirilmekteydi. En kapsamlı şekliyle modern Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Kilikya'nın Türk bölgeleri ile Antep, Urfa ve Maraş'tan oluşmaktaydı. Dar anlamıyla ise Suriye'yi, Şam ve çevresi kapsamaktaydı.² Urfa ve çevresi Antlaşmayla İngiltere'ye bırakılmışsa da Fransa, oranın da kontrolünü arzulamaktaydı.³ İngiltere ise Mondros Ateşkes Antlaşmasından hemen sonra 7 Mart 1919'da Urfa, Antep ve Maraş'ı işgal etmişti.⁴ Fakat İngiltere, Ekim 1919'da "Suriye İtilafnamesi" ile Urfa, Antep ve Maraş'ı Fransızlara bırakmış, buna karşın Fransa da Musul'daki haklarından vazgeçmişti.⁵ İngilizler Urfa ve çevresini 31 Ekim 1919'da Fransa'ya devrettiler.⁶

Ermenilerin lejyonier olarak kullanıldığı, Fransız İşgali karşısında Urfa ve çevresindeki milli direniş hızla gelişti. Mustafa Kemal Paşa'nın yönlendirmesiyle daha Ocak 1920'de bölgede Kuva-yı Milliye tesis edilmişti. Türk milli direnişi hızla büyürken Şam'da Faysal'ın birliklerine karşı Fransız Generali Gouraud, güçlerini ve ağır teçhizatını Beyrut'ta yoğunlaştırmıştı. Yalnızca küçük birliklerini Mersin'den Urfa'nın Resulayn bölgesine kadar bırakmıştı. Bu durum da Fransızların Türklere karşı bölgede otoritesini kuramamasını beraberinde getirmişti.⁷ Öte yandan Fransa ve İngiltere arasında Ortadoğu ve Türkiye meselelerinde görüş ayrılıkları her geçen gün artmıştı. Fransa, İngilizlerin yanlış politikaları nedeniyle bir taraftan Türkiye'de kendilerine karşı direnen Türklere diğer taraftan Suriye'de Faysal önderliğindeki Araplarla mücadele ettiğine inanmıştır.⁸ Neticede Fransızlar Türk direnişine boyun eğip 11 Nisan 1920'de Urfa'yı tahliye ettiler. İlerleyen süreçte ise hızla İngiltere Hükümetinden uzaklaşarak Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Anadolu hareketine yaklaşmıştı. Devrin müşahitlerinden yazar ve diplomat Auguste Gauvain, Fransa'nın Yakın Doğu'da 5 Yıl Politikası, başlıklı makalesinde şunları ifade etmiştir:⁹

"M. Clemenceau başkanlığındaki Fransa Hükümeti, Anadolu direnişçilerinin Kilikya'da ellerine geçirdikleri tüm Fransız askerlerini, misyonerlerini öldürmeleri, 1920 Nisan'ında

¹ İngilizler ve Fransızların 1919 ve öncesinde bölgedeki politikaları için bkz. Fisher John, "Syria and Mesopotamia in British Middle Eastern Policy in 1919", *Middle Eastern Studies*, 34/2, April 1998, s.129-170.

² Jan Karl Tanenbaum, "France and the Arab Middle East 1914-1920", *Transactions of the American Philosophical Society*, 68/7, 1978, s.5.

³ Tanenbaum, a.g.m., s.11.

⁴ İsmail Özçelik, *Milli Mücadele'de Güney Cephesi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992, s.27; Müslüm Akalın, *Urfa Kurtuluş Destanı*, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay, İstanbul 2008, s.1-19.

⁵ Özçelik, a.g.e., s.27.

⁶ Akalın, a.g.e., s.20.

⁷ Yücel Güçlü, "The Struggle for Mastery in Cilicia: Turkey, France and the Ankara Agreement of 1921", *The International History Review*, 23/3, September 2001, s.580-603.

⁸ Auguste Gauvain, "Five Years of French Policy in the Near East", *Foreign Affairs*, 3/2, December 1924, s.277-292

⁹ Gauvain, a.g.m., s.282-283.

Urfa yakınlarında bir Fransız birliğini ortadan kaldırmaları gibi olayları Fransız halkından gizlemişlerdir. Dolayısıyla bu gelişmeler Fransa'da yeterince bilinmemekteydi. Bazı bağımsız gazeteciler Kilikya'daki bu gelişmeleri ortaya koyduklarında Hükümet durumu reddetti ve abartı olduğunu belirtti. M. Millerand Hükümetinin iktidara gelmesiyle birlikte iktisadi çıkarlar adına Mustafa Kemal Paşa iktidarına daha yakınlaştı."

Fransa'nın bu tavrı, TBMM Hükümetiyle Fransa arasında 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşmasıyla sonuçlanmıştı. Antlaşmayla birlikte zaten tahliye etmiş olduğu Urfa ve çevresini hukuken de Türkiye'ye bırakmıştı.

Çalışmada Urfa'nın işgali ve kurtuluşu süreci ortaya konulurken, temel kaynak olarak kullanılan *The New York Times* hakkında kısa bilgi vermek faydalı olacaktır. Gazete, 18 Eylül 1851'de Henry Jarvis Raymond ve George Jones tarafından kurulmuştur.¹⁰ 1896'da Adolf Simon Ochs tarafından satın alınmıştır. Ochs, *The New York Times*'ı uluslararası saygınlığı olan bir gazete haline getirmiştir. Özellikle Titanic gemisinin batışındaki, I. ve II. Dünya Savaşlarındaki ve Vietnam Savaşındaki süreçleri işlemedeki başarısıyla dünya çapında kendisini ispatlamıştır. 1970'lerin sonlarında Adolph Ochs'un torunu Arthur Ochs Sulzberger'in yönetiminde yeni bir yapılanmaya gitmiştir.¹¹ Genel olarak tarafsız yayın yapma politikası sürdürmüştür. Bununla beraber Balkan Savaşlarında olduğu gibi Türkiye'ye karşı klasik Avrupa mantığıyla haberler de yapmıştır.¹² Yine de New York kentinde merkezi bulunan gazete ABD'nin en ciddi ve dünyanın en büyük gazetelerinden biri olarak kabul edilmektedir.¹³

1. İşgal Döneminde Urfa

The New York Times gazetesinde İngilizlerin şehri işgallerine dair bir habere rastlanılmamakla beraber tahliyeleri sayfalarında yer bulmuştur. 22 Aralık 1919'da "*İngilizler Suriye'den Çıkıyor*" başlığıyla, 20 Aralık 1919 tarihli Fransa menşeli bir haber yayınlanmıştır. Habere göre İngilizlerin bütün kuvvetleri Suriye'den çekilmiş ve Suriye'de İngiliz askerî yönetimi sona ermiştir. Fransız Generali Gouraud, Kahire Hükümetinin bilgisi dâhilinde Kilikya'da kumandayı daha henüz devralmıştır. Fransız birlikleri Antep ve Urfa'da İngiliz askerlerinin yükünü hafifletmiştir. Zira İngiliz otoritesi, Urfa ve Antep'te tam anlamıyla kurulamamıştır. İdare Türk makamlarının elinde kalmıştı. Gazete, bu durumun Fransızlar için bir sorun olduğunu okuyucularına belirtmiştir. Diğer taraftan Fransızlar için bir meselenin de Emir Faysal liderliğindeki direnişçi Arapların olduğunu, zira Şam'ı ve Halep'i de içine alan doğu bölgesinin Emir Faysal yönetiminde kaldığını hatırlatmıştır.¹⁴

11 Mart tarihli Gazete "*Halep'teki Konsolosumuz, savaş gemileri istedi*" başlıklı haberinde Fransızlara karşı Güney Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Kuvayı Milliye ve Suriye'de Faysal önderliğindeki Arapların koordineli bir şekilde hareket ettiklerini ileri sürmüştür. Haberde Urfa ve çevresindeki Kuvayı Milliye'nin saldırılarının aslında Fransızlara ve İngilizlere karşı mücadele eden Araplarla anlaşmalarının bir sonucu olduğu belirtilmiştir. Bu mücadelelerinde gerek Türkleri gerekse Arapları Bolşevik Rusların destekledikleri ve teşvik ettikleri ileri sürülmüştür. Habere göre saldırılar Müttefik Kuvvetlerin stratejik planlarını felce uğratmaya yönelik organize bir planın parçasıdır. Anan, Abukemal, Mezopotamya, Türkiye, Suriye, Afganistan, İran ve Kafkasya'da İngiliz ve Fransızlara karşı yapılan saldırılar Bolşevik desteklidir. Urfa'daki Kuvayı Milliye'nin saldırıları Hicaz Prensi Faysal ile Kürt aşiret reisleri ve

¹⁰ <https://www.nytimes.com/company/history/>, e.t.19.06.2020.

¹¹ "New York Times, The" maddesi, *Ana Britannica*, C.21, Ana Yay., İstanbul 1990, s.486-487.

¹² Fikretin Yavuz, "New York Times Gazetesi'nin Gözüyle Balkan Savaşları", *Tarih Okulu Dergisi*, S.16, Aralık 2013, s.151-152.

¹³ Aynı madde, *Ana Britannica*, s.486-487.

¹⁴ "British out of Syria", *The New York Times*, 22 December 1919.

Mustafa Kemal Paşa'nın temsilcileri arasında Fransızlar ve İngilizlere karşı mücadelelerinde birbirlerine yardımda bulunacaklarına dair antlaştıkları haberlerinden sonra gerçekleşmiştir. Prens Faysal, önceki günlerde Urfa yakınlarında bulunan aşiret reisleri İbrahim Paşa'nın çocukları İsmail, Halil, Tamo ve Abdul Rahman Beylere ve Yukarı Mezopotamya'nın diğer kısımlarındaki aşiret reislerine, Cerablus yakınlarındaki Bezazi Aşireti Reisi Rasrauy Paşa'ya hediyeler ve Arap bayraklarıyla temsilciler göndermiştir. Haberde ismi verilmeyen bir Türk casusunun, İngiliz yetkilisine Mustafa Kemal Paşa ile Faysal arasında yazışmalar olduğunu, bu yazışmalarda Faysal'ın Suriye, Hicaz ve Türkiye'nin birleşebileceğini ima ederek Türk desteğini istediğini söylediği belirtilmiştir.¹⁵

Amerikan Yardım Kuruluşunun(American Relief Administration) Urfa'daki çalışanlarının da Kuvayı Milliye tarafından hedef alındıkları aynı haberde iddia edilmiştir. Habere göre, Halep'teki Amerikan Konsolosu J.B. Jackson, ABD Dışişleri Bakanlığına, Kürtlerin ve Türklerin Fransız garnizonuna saldırdığını, birçok yerde milliyetlerine bakmaksızın tüm Hristiyanları "katlettiklerini" bildirmiştir. Jackson, saldırılar karşısında Amerikalıların hayatlarını kurtarmak için İskenderiye'ye bir savaş gemisi gönderilmesini istemiştir. Zira Urfa, Maraş, Antep, Mardin, Diyarbakır ve diğer yerlerde Amerikalı yardım görevlileri, "çetelerle" çevrilmiştir. Ciddi tehlike altında oldukları bilinen Amerikalılar, haftalardır dış dünya ile iletişim kuramamaktadırlar.¹⁶

Hâl böyle iken Kuvayı Milliye, Fransızlar karşısında önemli zaferler elde etmişti. 23 Mart 1920 tarihli gazete verdiği haberde, Fransa'nın güçlü takviye kuvvetler almadıkça bölgedeki işgallerini devam ettiremeyeceğini yazmıştır. Urfa ile ilgili çok önemli bir gelişmeyi de okuyucularına aktarmıştır. Buna göre Fransız kuvvetleri Kuvayı Milliye tarafından püskürtülmüş ve Urfa'dan çekilmeye mecbur edilmiştir.¹⁷ Yeni durumda Fransızlar garnizonlarında sıkışmıştır.

15 Nisan 1920 tarihli gazete, kuşatmayla sadece Fransızların değil Amerikalıların da hedef alındığını iddia etmiştir. Kuvayı Milliye'nin Antep'teki Amerikalılara karşı saldırılarını tafsilatıyla yazdıktan sonra, Urfa'daki Amerikalıların durumunun da Antep'teki gibi olduğunu belirtmiştir. Habere göre Türklerden, Kürtlerden ve Araplardan oluşan Kuvayı Milliye'nin amacı Urfa yakınlarında kuşattıkları Fransız Garnizonunu açlıktan öldürmektir. Kuşatma nedeniyle Amerikalılar da yiyecek sıkıntısı çekerken Ermeniler evlerine çekilmişlerdir.¹⁸ 27 Nisan tarihli gazetenin bir başka haberine göre ise Urfa'daki Amerikalılar, şehirden kaçmanın en önemli sebebinin yiyecek sıkıntısı olduğunu bildirmektedirler. Haberde Amerikalı misyonerlerden ve Yakın Doğu Amerikan Yardım Komitesinin bir üyesinin Urfa'daki yetimhaneleri korumak için Antep'ten ayrıldığı da belirtilmektedir.¹⁹

Urfa ve çevresinde Amerikalıların hedef alındığı iddiaları üzerine Amerikalı yetkililerin yeni girişimleri olmuştur. Yakın Doğu Amerikan Yardım Komitesinin Halep Direktörü Lampert, Urfa Yardım Komitesi Direktöründen aldığı yardım mesajını İstanbul'daki ABD Amiralî Bristol'e telgrafla bildirmişti. Yine Beyrut Başkonsolosu Paul Knabenshue, Fransız General Gouraud'dan yardım talebinde bulunmuştur. Gerek Antep gerekse Urfa'daki vaziyet nedeniyle dört Fransız Taburu'nun Kilis'ten gönderilmesi emri verilmiştir. İki büyük Fransız askeri birliği tanklar, uçaklar ve modern savaş teknolojisine sahip silahlar eşliğinde, Kilikya yoluyla Antep ve

¹⁵ "Our Consul at Aleppo Asked for Warships", *The New York Times*, 11 March 1920.

¹⁶ Aynı yer.

¹⁷ "King Feisal Declares Anglo-French Boycott", *The New York Times*, 23 March 1920.

¹⁸ "Americans Besieged in Two Turkish Towns; Their Flag Defied; French Move to Rescue", *The New York Times*, 15 April 1920.

¹⁹ "Americans Fought Turks at Aintab", *The New York Times*, 27 Nisan 1920.

Urfa'daki Amerikan vatandaşlarına yardıma gitmektedirler. Urfa'ya doğru ilerleyen Fransız kuvvetleri, üslerinden ayrıldığından beri sürekli savaşmaktadır.²⁰

2.Urfa'nın Kurtuluşu

Fransa'nın bu yardım girişimi Kuvayı Milliye'nin kararlılığı karşısında neticesiz kalmıştır. Fransız Garnizonu Kuvayı Milliye ile anlaşarak 11 Nisan 1920'de Urfa'yı tahliye etmiştir. Türkler, Fransızların ayrılmasıyla Urfa'nın kurtuluşu nedeniyle bir zafer mitingi düzenlemişlerdir. Mitinge katılanlar: *"Halk için ve halk tarafından halk hükümetine"* taraftar olduklarını bildirmişlerdir. Osmanlı Hükümetini artık tanımadıklarını açıkça ilan etmişlerdir. Ermenileri de yeniden kazanma adına adımlar atmışlardı. Silahlarını bırakmaları koşuluyla onları himaye etme sözü vermişlerdir. Mitinge katılan ve Türkçe konuşan Bayan Mary Caroline Holmes'in önerisi üzerine de Urfa'nın kurtuluşunu bildirmek üzere Ankara'ya gitmesi için seçilen Urfa'lı Türklerden oluşan delegasyonda bir Ermeni temsilcisi görevlendirmiştir.²¹

Kurtuluş, sevinçle kutlanırken Urfa'nın hemen dışında şehri tahliye eden Fransız Garnizonu büyük bir saldırıya uğramıştır. Urfa'nın 15 kilometre kadar batısında Firuzpaşa Deresinde Urfa'lı aşiretlerin taarruzu sonucunda Fransız birliğinden 296'sı ölmüş, 67'si yaralanmış, 140'ı da esir edilmiştir.²² Olay, *The New York Times*'de yoğun şekilde işlenmiştir. İlk haber, 26 Nisan 1920 tarihli gazetede: *"Urfa'da 500 Fransız Askeri İmha Oldu"* başlığıyla verilmiştir. İstanbul'da 24 Nisan tarihli Associated Press kaynaklı habere göre 500 Fransız askerinin Mezopotamya'nın kuzeybatısındaki Urfa'yı tahliyesi sırasında imha edildiği bildirilmiştir. Olaya dair ayrıntı henüz bulunmamakla birlikte Bayan Richard Mansfield'in de aralarında bulunduğu Amerikan yardım görevlilerinin tamamının güvende olduğu vurgulanmıştır.²³ İlerleyen günlerde çıkan haberlerle öldürülen Fransız askerlerinin sayısının daha az olduğu ifade edilmiştir. Bir gün sonraki haberde sayı 400'e düşürülmüştü.²⁴ 27 Nisan tarihli sayıda ise olaya dair haberi: *"Fransızların Öldürüldüklerinin Onayı"* başlığıyla vermiştir. Haberde, Urfa'dan Amerikan Yakındoğu Yardım Komitesi Direktörü Dr. Robert A. Lambert, Bayan Richard Mansfield, Bayan Mary Loise Law, Colin Clemets ve İngiliz Garned Woodward'ın Halep'e henüz ulaşmayı başardıkları belirtilmiştir. Urfa'da kalan Amerikalılar ve diğer Hristiyanların ise güvende oldukları bildirilmiştir. Urfa'da öldürülen Fransız birliklerinin sayısı 300'e düşürülmüştür. 300 kişilik Fransız garnizonunun Cereblus'a giderken yok edildiği ifade edilmiştir.²⁵ Bir gün sonra Paris kaynaklı verilen haberde ise sayı daha azaltılmıştır. Haberde belirtildiğine göre Urfa'daki Fransız kayıpları ilk bildirilenden daha azdır. Anadolu'dan en son ulaşan bilgilerle Urfa'daki Fransız askerlerinin kayıplarının sadece 200 kişi olduğu anlaşılmıştır.²⁶

İlerleyen tarihlerde olaya dair tafsilatlı bilgiler verilmiştir. Yeni haberlerde Fransız askerlerinin *"vahşice"* imha edildikleri iddialarının yanı sıra öldürülenlerin sayısı tekrar yükseltilmiştir. 1 Mayıs tarihli sayıda: *"Türkler ve Kürtler 400 Fransız Katlettiler"* başlıklı haberde olay şöyle anlatılmıştır:²⁷

"Katledilen Fransız askerlerinin başlarının, sırtlarının tepesinde taşındığı, Türk ve Kürt kadınlarının savaş naraları ve çığlıkları attıkları zafer yürüyüşüne dair korkunç manzaralar"

²⁰ "Americans Besieged in Two Turkish Towns; Their Flag Defied; French Move to Rescue", *The New York Times*, 15 April 1920.

²¹ "Tells of Slaughter of French Garrison", *The New York Times*, 9 May 1920.

²² Akalın, a.g.e., s.166.

²³ "500 French Troops Wiped Out at Urfa, Constantinople Hears", *The New York Times*, 26 April 1920.

²⁴ "Americans Fought Turks at Aintab", *The New York Times*, 27 April 1920.

²⁵ "Confirm Slaying of French", *The New York Times*, 27 April 1920.

²⁶ "French had 200 Killed", *The New York Times*, 28 April 1920.

²⁷ "Turks and Kurds Massacre 400 French", *The New York Times*, 1 May 1920.

Urfa'dan Halep'e dönmeyi başaran Amerikalılar tarafından tasvir edildi. Urfa'dan beş kilometre uzaktaki bir vadide 400 Fransız askeri katledildi. Oysaki Urfa Valisi, Türkler tarafından 22 Şubat'tan beri sürekli bombardımanlarla kuşatılmalarına rağmen teslim alınamayan Fransızların garnizonlarını boşaltmaları halinde güvenli bir şekilde gitmelerine izin verileceğine söz vermişti. Bunun üzerine sadece devriye görevi gören, ağır silahları olmayan ve yiyecek sıkıntısı çeken Fransızlar, 8 Nisan'da Türklerin korumasında Urfa'yı terk etmişlerdir. Fakat şehrin hemen dışında 3.000 Türk ve Kürt tarafından saldırıya uğramışlardır. Fransızlar, teslim olmak için girişimde bulunmalarına rağmen çetelerin lidersiz hareket etmeleri nedeniyle bu imkânsız olmuştur. Fransız birliğiyle birlikte gelen Amerikan Yardım görevlisi İngiliz A. Woodward ve birkaç asker Urfa'ya geri dönmeyi başardılar. Onlar dışındakiler katledildiler veya sakat bırakıldılar..."

9 Mayıs 1920 tarihli gazete, olayın şahitlerinden Amerikan Yakındoğu Yardım Komisyonunun Muhasebecisi Albay Woodward'ın notları merkezinde tafsilatı kamuoyuyla paylaşmıştır. Onun günlüklerine göre Ankara'dan Türk Hükümetinin temsilcisi olarak Urfa'ya gelen Namık Efendi'yle Fransızlar arasında bir antlaşma yapılmıştır. Namık Efendi, Fransızlara, şehri tahliye etmeleri halinde güvenli bir şekilde gidebileceklerine dair söz vermiştir. O sırada Fransızlar, kuşatılmaları nedeniyle açlık sıkıntısı çekmekteydiler. Garnizondaki bütün atları ve katırları yiyen Fransızların sadece dört günlük yiyecekleri kalmıştı. Yine garnizon, sayısal açıdan da “düşmana” karşı çok zayıftı. Dolayısıyla Fransızlar, tahliyeyi kaçınılmaz görmüşlerdi. Urfa'yı tahliye ederlerken, Namık Efendi ile yapılan antlaşmaya aykırı şekilde aşiretlerin pususuna maruz kalmışlardır. Woodward, günlüğünde aşiretlerin, Fransız yaralıları dahi öldürdüklerini bizzat gördüğünü iddia etmiştir. Woodward olaya dair şahit olduklarını şöyle anlatmıştır:²⁸

“Namık Efendi, Fransızların Urfa'dan ayrılmaları halinde Hristiyan nüfusu korumayı, Fransızların güvenlikleri için bir jandarma muhafız birliğini ve nakliye için de 60 deve ve 30 atı tahsis etmeyi kabul etti. Fransız Garnizonu sabah saat 1.30'da Urfa'yı tahliye etti. Fransız birliği düzenli aralıklar halinde hareket ederken birden arka taraftan ve iki yandan saldırıya uğradı. Dağın emri verildi. Emir neredeyse bizi çevreleyen düşmanın işgal ettiği tepelerde tatbik edildi. Saldırı iki saat sürdü, Türkler 2.000 düzensiz askere ve bir makineli tüfeğe sahipti. Onlar şüphesiz yağma için nakliyesini özel hedef yaptılar. Ateş arttıkça diğer kabileler de saldırıya katıldılar. Bizi korumakla görevli arkamızdaki müfreze de yakalandı. Nakliyenin yok edilmesi, müfrezenin etkisiz hale getirilmesi ve savunma hattımızın kırılması üzerine, beyaz bir bayrakla bir jandarma subayı göndererek teslim olabildik. Ben de jandarma subayına bir Amerika bayrağıyla eşlik ettim. Biz çetelerin komutanıyla görüşmek için düşmana yaklaşırken sürekli ateş altında kaldık. Bize herhangi bir komutanları olmadığı söylendi. Sonunda haberciler göndermeyi başardık ve saat 10.20'de ateş kesildi. Ancak bir başka Kürt grubu gelir gelmez ateş yeniden başladı. Kürtlerin, yaralıları ve teslim olan askerleri öldürdüklerini gördüm. Saldırıdan birlikte kurtulduğumuz Jandarma görevlisi Emir Efendi de bunlara tanık oldu. Kendisinden Urfa'ya benimle geri dönmesini istediysen de o, esir olmaktan kurtulamadı. Ona neler olduğuna dair bir haber alamadım. 500 kişilik Fransız müfrezesinin yalnızca 132 askeri ve bir subayı Urfa'ya dönebildi. Geriye kalanlar muhtemelen öldürüldüler.”

The New York Times gazetesinde yoğun bir şekilde işlenen bu hadise, Kuvayı Milliye adına olumsuz etki yaratmıştır. Her ne kadar Kuvayı Milliye kumandanlarının ve idarecilerinin olayla ilgisi olmadığı kabul edilse de yine de vaka tahkik edilmiştir. Olayın soruşturulması için Urfa'ya bir Amerikan Komisyonu gönderilmiştir. Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey, Komisyona, olayla ilişkisi olmadığını, aksine katliamı engellemeye çalıştığını açıklamıştır. Ülkenin birçok noktasının işgal edilmesi nedeniyle halkta oluşan büyük heyecanın eylemlere dönüştüğünü

²⁸ “Tells of Slaughter of French Garrison”, *The New York Times*, 9 May 1920.

belirtmiştir. Fransızların Cerablus'a kadar 50 kişiden oluşan jandarma birliği koruması teklifini kabul etmediklerini, 1 subay komutasında 10 jandarmanın kendilerini korumada yeterli olacaklarını söylediklerini belirtmiştir. Fransız siperlerinden açılan ateşlerle yakınları ölen Urfa halkından bazılarıyla aşiretlerin Hükümetin ve Kuvayı Milliye'nin bilgisi dışında, Fransızların Cerablus'tan kuvvet alıp dönmeleri ihtimaline karşı saldırıyı düzenledikleri bilgisini vermiştir. Fransa'nın Urfa meselesini, yeni kuvvetler gönderme yerine, barış masasında çözmesi gerektiğini komisyona bildirmişti.²⁹ Fransızlar aşiretlerin bu saldırısını ilerleyen tarihlerde tekrar gündeme getirmişlerdi. 11 Mart 1921'de Londra'da Fransız Başbakanı Briand ve Ankara Hükümeti temsilcisi Bekir Sami Bey tarafından imzalanan Türk Fransız Antlaşması şartları arasına Fransızlar "Urfa Pususu" sorumlularının cezalandırılmaları maddesini de koymuşlardır. Fakat Antlaşma TBMM tarafından onaylanmadığından bu madde kendiliğinden düşmüştür.³⁰

Fransızların Urfa'yı tahliye etmelerinden sonra şehirdeki Amerikalıların durumu iyileşmiştir. 1 Mayıs tarihli gazetede belirtildiğine göre Urfa savaşı sırasında Fransız Askeri Garnizonunun eteklerinde bulunan Amerikan binaları da Türk topları tarafından bombalanmıştı. Fransızların tahliyesinin ardından bu durum Urfa Valisine bildirilince Vali, bundan haberdar olmadığını ifade ederek özür dilemiştir.³¹ 9 Mayıs 1920 tarihli sayıda ise, Fransızların şehirdeyken Türklerin ablukası nedeniyle Amerikalıların çok zorlandığını, yakacaklarının olmadığını ve erzaklarının neredeyse bittiğini hatırlatmıştır. Bununla beraber Urfa'daki Amerikan Yardım Komitesi çalışanlarının koşullarının Fransızların şehri tahliyesinden sonra büyük ölçüde iyileştiğini bildirmiştir. Habere göre 21 Nisan'da Bayan Richard Mansfield'in da olduğu Amerikan Yardım Komitesi görevlilerinin bir kısmı, Türklerin eşliğinde güvenli bir yolculuktan sonra Urfa'dan Halep'e ulaşmışlardır. Urfa Kuşatması sırasında savrulan bir top parçasının çarpması nedeniyle yaralan Bloomsburglu Bayan Margaret Wiler ise tedavisi nedeniyle Urfa'da kalmıştır. Bayan Wiler'in yarası çok hafiftir.³²

İlerleyen aylarda gazetenin Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Ankara Hükümetine ve Urfa'daki Milli Harekete bakışı daha olumsuzlaşmıştır. Bunda Türklerin Yunan ordusu karşısında yenilgiler aldığına dair iddialar etkiliydi. 6 Eylül 1920 tarihli *The New York Times*: "Türk milliyetçileri yeni yenilgiler yaşıyor" başlıklı haberinde Fransızların Urfa'yı ve Yunanlıların Bursa'nın güneyinde iki şehri işgal ettiklerini iddia etmiştir. 4 Eylül tarihli Associated Press'in İstanbul kaynaklı haberine göre Urfa'nın Fransız askerleri tarafından ele geçirildiği açıklanmıştır. Kısa süre önce güçlü bir Fransız birliğinin, "Türk Milliyetçileri" tarafından bir süredir idare edilmekte olan Urfa'ya yürüdüğü bildirilmişti. Haberde diğer taraftan Türklerin Yunanlılar karşısında tutunamadıkları, tahliye ettikleri Afyonkarahisar ve Kütahya'ya Yunanlıların girdikleri belirtilmiştir.³³ 9 Eylül tarihli gazete ise: "Fransızlar Zorlandı" başlığını atarak Urfa'nın işgal edildiği haberinin muğlaklığını ortaya koymuştur. 7 Eylül tarihli Associated Press'in İstanbul kaynaklı haberine göre "Türk Milliyetçisi çeteler", Urfa, Antep ve Adana bölgelerinde Fransızlara karşı direnişlerini şiddetlendirmişlerdir. Bağdat demiryolunu yok etmek için birçok girişimde bulunmuşlardır. Fransızlar, 5 gün önce işgal ettikleri Antep de dâhil olmak üzere ellerindeki şehirleri zorlukla kontrol etmektedirler.³⁴

Gazete, Urfa'nın da içinde olduğu Güneydoğu Anadolu'da Kuvayı Milliye'nin Ermenilere "acımasızca katliam" yaptığına dair iddialarda da bulunmuştur. Bu kuvvetlerin Mustafa Kemal

²⁹ Akalın, a.g.e., s. 167-168.

³⁰ Akalın, a.g.e., s. 168.

³¹ "Turks and Kurds Massacre 400 French", *The New York Times*, 1 May 1920.

³² "Tells of Slaughter of French Garrison", *The New York Times*, 9 May 1920.

³³ "Turkish Nationalists Suffer New Defeats", *The New York Times*, 6 September 1920.

³⁴ "French Hard Pressed", *The New York Times*, 9 September 1920.

Paşa tarafından komuta edildiğini savunmuştur. 2 Kasım 1920 tarihli gazete, Maraş'ta ve Haçin'de Ermenilerin "katledildikleri" iddialarından sonra şu ifadeyi kullanmıştır:³⁵

"...Ocak ayında Maraş'ın katliamından sonra, karargâhı Ankara'da bulunan Türk Milliyetçilerinin lideri Mustafa Kemal Paşa, tamamı elli kilometre yarıçapında olan Haçin, Urfa ve Antep'e baskınlar yaptırttı. Urfa neredeyse tamamen yok edildi..."

Gazete, TBMM Hükümetinin Amerikalılara karşı tavır değiştirdiğini savunmuştur. 16 Ocak 1921 tarihli sayıda: "Amerikalılar Kemal'in Türklerinden Kaçmayı Başardılar" başlıklı haberde Mustafa Kemal Paşa'nın Amerikalıların Anadolu'nun içlerine yolculuk etmesini yasakladığı belirtilmiştir. Habere göre 19 Ağustos'tan beri kuşatılmış olan Urfa'daki iki Yakınoğu Yardım çalışanı Bostonlu C.H.F. Crathern ve La Junta'lı Martin'in dış dünyayla iletişimleri kopmuştu. Fakat onlar, Halep'e güvenli bir şekilde ulaşmayı başarmışlardır. Halep'ten ABD'ye gitmek için yola çıkmışlardır.³⁶

3. Ankara Antlaşması

Türklerle Fransızlar arasında yapılan müzakereler 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Antlaşmayla Anadolu'nun güney sınırları çizilmiş ve silahlar bırakılmıştır. Fransızlardan zaten kurtarılmış olan Urfa da kesin olarak Türkiye'nin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Antlaşmanın imzalanmasından hemen sonra *The New York Times* bir haber ve bir makale ile muahedeyi farklı açılardan değerlendirmiştir. Konuya dair haber 24 Ekim 1921 tarihli olup: "Fransız Antlaşması onaylandı" başlığını taşımaktaydı. İstanbul merkezli habere göre Ankara Meclisi 22 Ekim 1921'de Fransız-Türk Antlaşmasını ezici çoğunlukla onaylamıştır. Haberde Antlaşmanın mahiyetine dair az da olsa malumat verilmiştir. Buna göre iki taraf arasındaki sınır İskenderiye'nin kuzeyidir. Yeni Türk sınır çizgisi Maraş, Antep ve Urfa'dan İran sınırına kadar uzanmaktadır. Türkler, Adana, Diyarbakır, Sivas ve Harput Vilayetlerinde Fransız ekonomik önceliğini kabul etmişlerdir. Haberin sonunda ise Antlaşmayla Fransa'nın Ankara Hükümetini tanıdığı da belirtilmiştir.³⁷

31 Ekim 1921'de ise Edwin L. James'ın: "Fransa, Kemal Paşa ile Barışta" başlıklı bir makalesi yayınlanmıştır. Makalede Fransızların ekonomik imtiyazlarına dikkat çekilmiştir. Özellikle Fransızların Karadeniz'de Harşit Vadisinde altın, gümüş ve diğer madenlerin işletilmesinde 99 yıllık imtiyazına değinilmiştir. Kilikya'nın Türklere bırakılmasına karşın Fransa'nın Bağdat demiryolunun kontrolünü sağladığı ifade edilmiştir. Antlaşmanın Fransızlarla Ankara arasında yapıldığı, dolayısıyla İtilaf Devletlerinin onayına gerek kalmadığı belirtilmiştir. James'e göre Antlaşmanın siyasi açıdan da önemi vardır. Her şeyden önce İngiltere İstanbul Hükümetini ve Yunanlıları desteklerken Fransa bu Antlaşmayla Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Ankara'yı tanımıştır. Mustafa Kemal Paşa, bu yönüyle İngilizlere, İstanbul Hükümetine ve Yunanlılara karşı önemli bir kazanım elde etmiştir. Antlaşma, Ankara'da Henry Franklin Boillon ile Yusuf Kemal Bey arasındaki görüşmeler neticesinde imzalanmıştır. Antlaşmayı önce TBMM, kısa bir süre sonra da Fransa onaylamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Paris'e, iki milletin artık barış ortamına girdiğine dair ifadeleri içeren bir mektup gönderdiği belirtildikten sonra Antlaşma maddeleri gazetede kamuoyuyla paylaşılmıştır. Antlaşmanın muhtemelen İngilizlerden eleştiriler alacağı ifade edilmiştir. Yazının sonunda Antlaşmaya dair şu neticeye varılmıştır:³⁸ "Sonuçta Kemal'le olan Fransız pazarlığı, Fransızlar için iyi gibi görünüyor."

³⁵ "Turks Take Hadjin", *The New York Times*, 2 November 1920.

³⁶ "Americans Escape from Kemal's Turks", *The New York Times*, 16 January 1921.

³⁷ "Ratify French Treaty", *The New York Times*, 24 October 1921.

³⁸ Edwin L. James, "France at Peace with Kemal Pasha", *The New York Times*, 31 October 1921.

Sonuç

ABD, Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında İtilaf Devletleri lehinde savaşa dâhil olmuşsa da Osmanlı Devleti ile hukukî ve fiilen savaşa girmemiştir. Savaş sonunda diğer İtilaf Devletlerinin aksine Türkiye topraklarını işgal etmemiştir. Dolayısıyla İşgallerle birlikte oluşan Türk Milli Mücadelesine diğerlerine göre daha tarafsız bakması beklenmekteydi. Bu çalışmada ABD'nin o dönemdeki önemli bir gazetesinin Urfa'nın işgali ve kurtuluşu sürecine bakışı ortaya konmuştur. Her şeyden önce *The New York Times* gazetesinin Urfa'daki Kuvayı Milliye mücadelesine tarafsız bakmadığı görülmüştür. Gazete, şehirde bulunan Amerika Yakındoğu Komitesi mensupları merkezinden olayları değerlendirmiştir. Vatanlarını kurtarmaya çalışan Kuvayı Milliye'yi değil, işgalci Fransa ve onlarla işbirliği içerisinde hareket eden Ermenileri desteklemiştir. Uzun süredir Batı'da yürütülen "Ermeniler katlediliyor" propagandasına hizmet etmişlerdir. Daha da ötesinde şehir ve çevresindeki Amerikalıların da Kuvayı Milliye'nin hedefi haline geldiği yönünde ısrarlı bir yayın politikasını sürdürmüştür. Fransızların Urfa'dan çıkarılmasından sonra ise kısa süre için Kuvayı Milliye'nin Amerikalılara ve Ermenilere yaklaşımlarının iyileştiğini belirtmişse de bir süre sonra yeniden önceki iddialarına geri dönmüştür.

Gazetede Urfa'nın İngiliz işgaline dair süreç neredeyse hiç işlenmemişken; Fransız işgali, Ermenilerin faaliyetleri ve onlara karşı savaşan Kuvayı Milliye yoğun olarak ele alınmıştır. Antep'teki mücadele ile Urfa direnişi bir birine benzer şekilde değerlendirilmiştir. En fazla üzerinde durulan husus ise Urfa'yı tahliye ederken şehrin hemen dışında Fransız Garnizonunun aşiretler tarafından imhasıdır. Gazete, olayı "gayrî medeni haydutlar" tarafından yapılan insanlık dışı ve savaş hukukuna aykırı bir saldırı olarak görmüştür. Bununla beraber olayın Kuvayı Milliye ile bir bağlantısı olduğuna dair bir iddia dahi ortaya atamamıştır.

Bu çalışmada ortaya çıkan bir diğer husus gazetenin, Urfa ve çevresindeki Kuvayı Milliye hareketinin Mustafa Kemal Paşa tarafından sevk ve idare edildiği fikrini Amerikan kamuoyuna taşımasıdır. Ayrıca gazetede Kuvayı Milliye'nin Suriye'deki Faysal liderliğindeki Arap hareketiyle koordineli bir şekilde çalıştıkları ileri sürülmüştür. Daha da önemlisi Kafkasya'da, Anadolu'da, Mezopotamya'da İngilizlere ve Fransızlara karşı yürütülen mücadelenin en önemli destekçilerinin ise Bolşevik Ruslar olduğu ısrarlı bir şekilde savunulmuştur.

Fransızların Türklerle Ankara Antlaşmasını imzalayıp savaş halini sonlandırması açıkça olmasa da eleştirilmiştir. Yapılan değerlendirmelerde özellikle ekonomik imtiyazlar açısından Fransa'nın Antlaşmayla istediğini aldığı savunulmuştur. Siyasi açıdan ise Türkiye-Fransa ilişkilerinde yeni bir devreye geçildiği, böylece İngilizlerin Türkler karşısında yalnız bırakıldığı ima edilmiştir.

Kaynakça

Gazete Haberleri ve Makaleleri

- "500 French Troops Wiped Out at Urfa, Constantinople Hears", *The New York Times*, 26 April 1920.
- "Americans Besieged in Two Turkish Towns; Their Flag Defied; French Move to Rescue", *The New York Times*, 15 April 1920.
- "Americans Escape from Kemal's Turks", *The New York Times*, 16 January 1921.
- "Americans Fought Turks at Aintab", *The New York Times*, 27 Nisan 1920.
- "British out of Syria", *The New York Times*, 22 December 1919.

“Confirm Slaying of French”, *The New York Times*, 27 April 1920.

“French had 200 Killed”, *The New York Times*, 28 April 1920.

“French Hard Pressed”, *The New York Times*, 9 September 1920.

“King Feisal Declares Anglo-French Boycott”, *The New York Times*, 23 March 1920.

“Our Consul at Aleppo Asked for Warships”, *The New York Times*, 11 March 1920.

“Ratify French Treaty”, *The New York Times*, 24 October 1921.

“Tells of Slaughter of French Garrison”, *The New York Times*, 9 May 1920.

“Turkish Nationalists Suffer New Defeats”, *The New York Times*, 6 September 1920.

“Turks and Kurds Massacre 400 French”, *The New York Times*, 1 May 1920.

“Turks Take Hadjin”, *The New York Times*, 2 November 1920.

JAMES, Edwin L. “France at Peace with Kemal Pasha”, *The New York Times*, 31 October 1921.

Diğer Kaynaklar

AKALIN, Müslüm, *Urfa Kurtuluş Destanı*, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay, İstanbul 2008.

GAUVAIN, Auguste, “Five Years of French Policy in the Near East”, *Foreign Affairs*, 3/2, December 1924, s.277-292

GÜÇLÜ, Yücel, The Struggle for Mastery in Cilicia: Turkey, France and the Ankara Agreement of 1921”, *The International History Review*, 23/3, September 2001, s.580-603.

<https://www.nytc.com/company/history/>, e.t.19.06.2020.

JOHN, Fisher, “Syria and Mesopotamia in British Middle Eastern Policy in 1919”, *Middle Eastern Studies*, 34/2, April 1998, s.129-170.

ÖZÇELİK, İsmail, *Milli Mücadele’de Güney Cephesi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992.

TANENBAUM, Jan Karl, “France and the Arab Middle East 1914-1920”, *Transactions of the American Philosophical Society*, 68/7, 1978, s.1-50.

YAVUZ, Fikretin, “New York Times Gazetesi’nin Gözüyle Balkan Savaşları”, *Tarih Okulu Dergisi*, S.16, Aralık 2013, s.147-186.

“New York Times, The” maddesi, *Ana Britannica*, C.21, Ana Yay., İstanbul 1990, s.486-487.